

ORTADOĞU'DA NORMALLEŞME VE ANKARA-ŞAM İLİŞKİLERİ

“

2021 yılıyla beraber Ortadoğu'daki katı ittifak sisteminin dağılmaya başladığı ve uzun süredir sorunlu ilişkilere sahip ülkelerin arasında bir normalleşme süreci yaşandığı görülmekte. İlk olarak ocak ayı içinde Katar krizi resmî olarak sona erdi. Bunun ardından Türkiye'nin önce Mısır ardından BAE, İsrail ve Suudi Arabistan ile ilişkilerinde olumlu yönde gelişmeler yaşandı.

”

OYTUN ORHAN

Levant Çalışmaları Koordinatörü ORSAM

ABD'de Donald Trump'ın başkan olduğu dönemde Ortadoğu'da katı bir ittifak sistemi oluşmuştu. Bunun temel nedenlerinden biri, Trump yönetiminin Suudi Arabistan, Bir-

leşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Mısır ittifakına verdiği koşulsuz desteği. Bu destekten güç alan söz konusu ülkeler, Haziran 2017'de Katar ile diplomatik ilişkilerini keserek ambargo uygulamaya başlamıştı. Türkiye'nin bu üç ülkeyle ilişkisi de Arap Baharı ile beraber ciddi bir teste tabi oldu ve ilişkilerde kritik

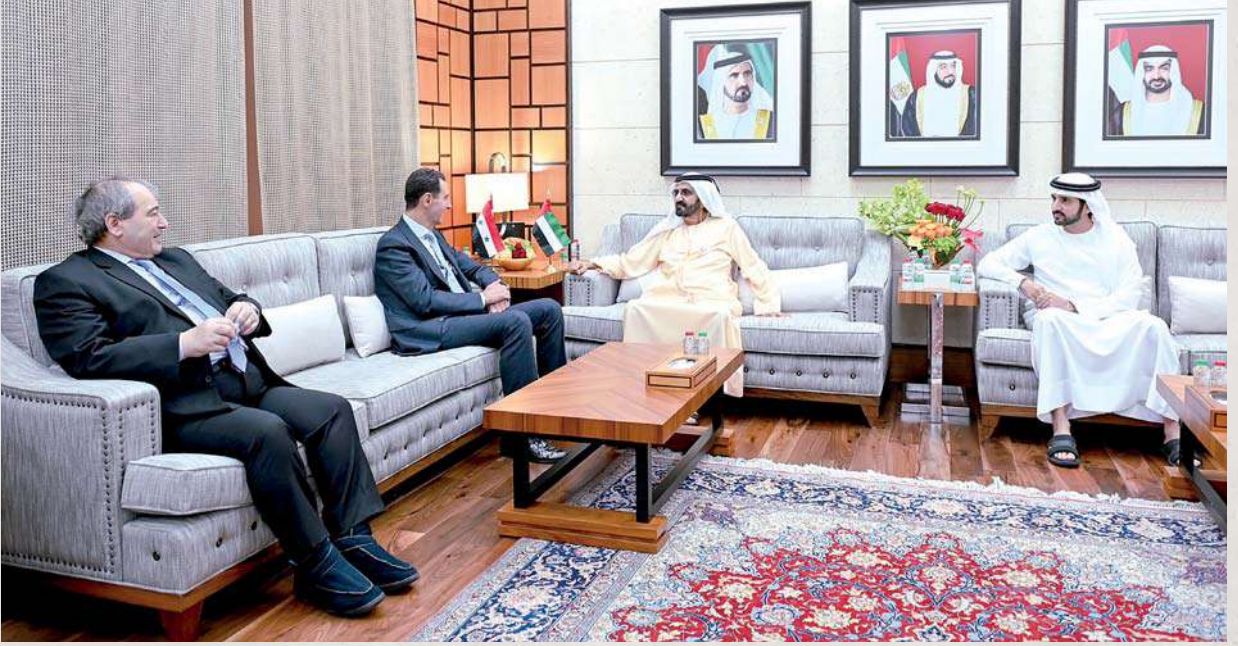

dönüm noktası Mısır'da askerî darbeydi. Türkiye'nin darbeye karşı duruşu sadece Abdülfettah el-Sisi yönetimiyle değil onu destekleyen Suudi Arabistan ve BAE ile ilişkilerin de hızla gerilemesine neden oldu. Türkiye'nin Körfez krizinde Katar'a çıkış sağlayan duruşu ilişkilerdeki çatlağı derinleştirdi. Türkiye-İsrail arasında ise daha çok ikili ilişkilere bağlı olarak 2009 yılından bu yana sürekli geriye doğru gidiş söz konusuydu.

ORTADOĞU'DA DÖNÜŞEN İTTİFAK SİSTEMİ VE SURİYE REJİMİ

2021 yılıyla beraber Ortadoğu'daki katı ittifak sisteminin dağılmaya başladığı ve uzun süredir sorunlu ilişkilere sahip ülkelerin arasında bir normalleşme süreci yaşandığı görülmekte. İlk olarak ocak ayında Katar krizi resmî olarak sona erdi. Bunun ardından Türkiye'nin önce Mısır ardından BAE,

İsrail ve Suudi Arabistan ile ilişkilerinde olumlu yönde gelişmeler yaşandı. Bu sürecin ABD'de iktidar değişimiyle yakından ilgisi söz konusudur. Zira Joe Biden yönetiminin yaptığı ilk açıklamalardan biri "artık Yemen'deki operasyonlara destek vermeyeceğiydi." Biden yönetiminin İran ile nükleer müzakereleri yeniden başlatacağıysa zaten biliniyordu. Bu durum her üç ülkeyi yeni ittifak arayışlarına yönlendirdi. Normalleşme sürecini

tetikleyen bir diğer faktör bölge ülkeleri arasındaki tükenmişlik hâlidir. Zira katı ittifak döneminde taraflar Suriye ve Libya başta olmak üzere birçok çatışma sahasına vekil güçler üzerinden birbirlerinin çıkarlarını hedef aldılar. Taraflar artık kazan-kazan ilişki modeli geliştirmek istemektedir. Diğer bir neden Suudi Arabistan, BAE ve Mısır arasında baş gösteren fikir ayrılıkları ve Yemen, Libya gibi sahalarda bağımsız hareket etmeye başlamalarıdır. Bu da ittifakın kendi içinden zayıflamasını beraberinde getirdi.

Bahsi geçen sürece paralel ilerleyen diğer bir normalleşme süreci Suriye rejimiyle bazı Arap ülkeleri arasında yaşandı. BAE ve Bahreyn zaten 2018 yılında Şam Büyükelçiliğini açarak, Umman da 2020 yılında Şam'a büyükelçi atayarak bu yönde kritik adımlar atmıştı. 2021 yılı son çeyreğindeyse Ürdün Kralı Abdullah ile Suriye Lideri Beşar Esad arasında telefon görüşmesi

gerçekleşti ve iki ülke savunma bakanları bir araya geldi. Arap dünyasının önde gelen iki ülkesi Mısır ve Suudi Arabistan ise Şam ile normalleşme süreci başlatmasa da her iki ülkenin bakanları Suriye rejimi yetkilileriyle görüşmeler gerçekleştirdi. Bu süreçte Şam'ın Arap Ligi'ne döneceği tartışmaları gündeme geldi. En nihayetinde Beşar Esad Mart 2022'de BAE'ye bir ziyaret gerçekleştirdi ve Şam ile Moskova ziyaretleri sayılmazsa Esad'ın 2011'den sonraki ilk yurt dışı ziyareti oldu.

ANKARA-ŞAM İLİŞKİLERİNDE OLASILIKLAR

Ortadoğu'da normalleşme süreci, benzer bir yakınlaşmanın Ankara ile Şam arasında da olabileceğine ilişkin iddia ve beklentileri beraberinde getirdi. Hatta Abu Dabi Veliht Prensi Şeyh Muhammed bin Zayed el-Nahyan'ın Ankara ziyareti sırasında da bu konunun gündeme geldiği iddiaları basına

yansıdı. Açık kaynaklara yansıyan haberlere göre Türkiye ve Suriye'nin güvenlik kurumları arasında irtibat zaten daha önceden sağlanmıştı. Son olarak Türk basınında yer alan ve hükümet yetkililerine dayandırılan bir habere göre Ankara, "Suriye'nin üniter yapının korunması, ülke bütünlüğünün korunması ve geri dönen göçmenlerin güvenliğinin sağlanması" ilkeleri üzerinden Suriye yönetimiyle diyalog süreci geliştirmeyi tartışmaktaydı."

Türkiye ile Suriye arasında normalleşmeyi iddia eden/savunan kesimlerin birkaç temel argümanı söz konusudur. Bu düşünceye göre Ankara ile Şam, Suriye'nin toprak bütünlüğü ve siyasal birliğinin korunması konusunda ortak bir çıkarı sahiptir. Fırat Nehri'nin doğusunda terör örgütü PKK'nın Suriye kolu PYD/YPG eliyle ve ABD desteğiyle oluşturulan fiilî yapı Türkiye açısından yaşamsal tehdit arz etmektedir. Suriye yönetimi

de doğası gereği ülkesinde herhangi bir otonom yapıya karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla iki ülke 2011 öncesinde olduğu gibi Adana Muhtabakatı temelinde teröre karşı iş birliği geliştirebilir. Bunun yanı sıra Türkiye'deki Suriyelilerin ülkelerine/evlerine geri dönüşünün sağlanması için de Ankara-Şam iş birliği kaçınılmaz bir neden olarak öne sürülmektedir.

“

Türkiye-Suriye örneğindeyse ilişkiler bütün boyutlarıyla sonlandırıldı ve taraflar Bahar Kalkanı Harekâtı'nda olduğu üzere doğrudan çatışma içine de girdiler. İki ülke hâlen İdlib ve Batı Halep'te her an çatışma riskinin olduğu bir ateşkes hattı üzerinde karşılıklı tehdit algılamasına dayalı olarak askerî faaliyetlerine devam etmektedir.

”

Bölgesel normalleşme ve teröre karşı iş birliği faktörleri Ankara-Şam normalleşmesini gündeme getirmiş olsa da sürecin önünde çok ciddi engeller söz konusudur. Her şeyden önce Türkiye ile Suriye arasındaki sorunlar Körfez ülkeleri arasındaki ya da Türkiye'nin Körfez, Mısır veya İsrail ile yaşadığı sorunlardan farklılık arz etmektedir. Türkiye ile Suriye arasında daha uzun süreli ve derin bir çatışma ve güven bunalımı söz konusudur. Bu da diğer örneklerde olduğu üzere hızlı adımların atılmasının önünde ciddi bir engeldir. Bölgesel kutuplaşma sürecinde taraflar farklı siyasal pozisyonlar almış ve bölgede farklı aktörleri desteklemiştir. Ancak hiçbir zaman

doğrudan karşı karşıya gelmemiş ve ilişkiler bir bütün olarak kopmamıştır. Türkiye-Suriye örneğindeyse ilişkiler bütün boyutlarıyla sonlandırıldı ve taraflar Bahar Kalkanı Harekâtı'nda olduğu üzere doğrudan çatışma içine de girdiler. İki ülke hâlen İdlib ve Batı Halep'te her an çatışma riskinin olduğu bir ateşkes hattı üzerinde karşılıklı tehdit algılamasına dayalı olarak askerî faaliyetlerine devam etmektedir. Ankara Şam'ın terör örgütü PYD/YPG ile mücadelede ne kadar güvenilir bir ortak olacağı konusunda şüphe duymaktadır. Zira Şam ile PYD/YPG arasında rekabet ve müzakereler paralel yürümektedir. İki tarafın ABD-Rusya baskısıyla ortak bir zeminde buluşma ihtimalleri düşük de olsa mümkündür. Şam ise Ankara'nın Suriyeli muhalif gruplarla ilişkisini yamsalsal bir sorun olarak görmektedir. Diğer bir kritik sorun alanı Suriyeli muhaliflerin kontrolündeki bölgelerin statüsünün, bu bölgelerde kurulmuş olan siyasi, idari ve güvenlik yapılarının geleceğinin ne olacağıdır. Bu konuda tarafların pozisyonlarını uzlaştırmak neredeyse imkânsıza yakın gözükmektedir. Son olarak Suriyelilerin ülkelerine geri dönüşü konusunda iki sorun öne çıkmaktadır. Birincisi Suriye rejiminin muhtemel bu konuyu Türkiye'den tavizler koparmak açısından pazarlık aracına dönüştürme ihtimalidir. İkinci sorunsu Şam'ın Suriyelilerin geri döndüğünde güvenliklerinin sağlanacağı konusunda garanti vermemesidir. Zira çok sayıda Suriyelinin evlerine, topraklarına el konuldu ve Lübnan ile Ürdün'den ülkelerine dönen Suriyeliler olumlu bir tecrübeyle karşılaşmadılar.

Sonuç olarak, değişen bölgesel koşulların Ankara-Şam normalleşmesini tetiklediği ama bahsi geçen engeller nedeniyle diğer normalleşme örneklerine benzer bir sürecin yaşanmasının mümkün olmadığı söylenebilir. Ukrayna savaşı da Ankara-Şam normalleşmesi önünde bir engel oluşturacaktır. Ukrayna savaşının etki edeceği konuların başında Suriye meselesi gelmektedir. Zira Suriye krizi çok katmanlı bir hâl almış durumda ve dış aktörlerin kendi aralarındaki ilişkilerden doğrudan etkilenmektedir. Suriye'de en etkili dış aktör Rusya'dır ve Ukrayna savaşının seyri, Rusya'nın uluslararası alanda ve dolayısıyla da Suriye'deki pozisyonunu etkileyecektir. Ayrıca Suriye krizinin seyrinde iç aktörlerin aralarındaki mücadeleler veya ilişkilerin önemi giderek azaldı. Bu açıdan Türkiye-Rusya, ABD-Rusya, Türkiye-ABD ilişkileri daha belirleyici konumdadır.

Ukrayna savaşı da bu ilişkiler ve taraflar arasındaki güç dağılımı açısından kritik değişimleri beraberinde getirmektedir. Günümüze kadar gelişen süreç Rusya'nın Ukrayna'da güç kaybettiğini, ilgisi ve kaynaklarını Ukrayna sahasına yönlendirdiğini göstermektedir. Bu doğal olarak iktidarı korumasını tamamen Rusya'ya borçlu olan Şam yönetimi için kötü haberdır. Buna karşılık Ukrayna krizi Türkiye'nin rolünü hem Batı hem de Rusya nezdinde öne çıkardı. Bu durum Türkiye'ye Suriye'de fırsat kapılarının açılmasını sağlayabilir. Bu ortamda bütün tarafların Ukrayna savaşının sonuçlarını daha net gördükten sonra hareket etmek isteyecekleri söylenebilir. ■